

ГУМЕНЮК

Ярослав Миколайович
yaroslav.humenyuk@gmail.com

УДК 339.923

УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З ЄСIMPROVING THE INTEGRATION MODEL OF THE
AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE TO THE EUасистент кафедри міжнародного
бізнесу, Інститут міжнародних
відносин Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка*У статті розглянуто сучасний стан розвитку зовнішньоекономічних зв'язків аграрного сектору України з Європейський Союзом. Проаналізовано існуючу модель інтеграційного процесу, а також запропоновано шляхи її удосконалення.**В статье рассмотрено современное состояние развития внешнеэкономических связей аграрного сектора Украины с Европейским Союзом. Проанализирована существующая модель интеграционного процесса, а также предложены пути ее совершенствования.**The article reviews the current state of development of foreign economic relations of the agricultural sector of Ukraine with the European Union. The author analyzed the existing model of the integration process and the ways of its improvement.***Ключові слова:** аграрний сектор, зовнішньоекономічні зв'язки, Україна, відкритий ринок ЄС, конкурентні переваги**Ключевые слова:** аграрный сектор, внешнеэкономические связи, Украина, открытый рынок ЕС, конкурентные преимущества**Keywords:** agricultural sector, foreign economic relations, Ukraine, opened the EU market, competitive advantage**ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

Дослідження перспектив входження підприємств аграрного сектору України на ринок Європейського Союзу є актуальним, оскільки очевидна необхідність подальшого розвитку і розширення присутності вітчизняних виробників аграрного сектору на світових ринках. На сучасному етапі економічна ситуація в аграрному секторі України ускладнена рядом проблем, сприяти розв'язанню яких може тільки поглиблення його інтеграції в систему світогосподарських зв'язків.

Проблеми та перспективи торговельно-економічного співробітництва України з інтеграційними об'єднаннями, переваги та недоліки інтеграції нашої держави у різні регіональні угруповання розглядали та досліджували у своїх працях багато зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема І. Бураковський, В. Вергун, В. Геець, В. Гордієнко, А. Даниленко, Б. Дідковська, Д. Долгов, Т. Еванс, Т. Єфименко, Я. Жаліло, Є. Касіян, В. Корнівська, М. Корнев, В. Кулішов, О. Носова, А. Філіпенко, О. Шнирков та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою цього дослідження є аналіз сучасного стану економічних взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом в системі торгівлі аграрною продукцією, надання пропозиції щодо економічного

«зближення» та поглиблення взаємовигідних відносин.

Об'єктом дослідження є ЗВТ між Україною та ЄС. Предметом в даній статті є модель інтеграції аграрного сектору у площині угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

РЕЗУЛЬТАТИ

За умови, що на експорт в останні роки приходиться майже дві третини ВВП України, реструктуризація експорту є важливим критерієм розвитку економіки і конкурентних переваг країни у світовому поділі праці. Важливим показником інтеграції України в глобальну економіку є структура вітчизняного експорту, 13,8% якого становлять сільськогосподарські продукти, 11,4% – паливо і продукція гірничо-видобувної промисловості, 73,6% – продукція переробної промисловості. В умовах світової аграрної кризи Україна може збільшити свою присутність на глобальному ринку як виробник продуктів харчування. Але без відповідних змін у системі державного управління аграрним сектором економіки, впровадження прогресивних технологій, вдосконалення селекційної та племінної справи, доступу до кредитних ресурсів для виробників сільськогосподарської продукції досягти успіху неможливо [1, с. 72].

Розвиток торговельних відносин з Європейським Союзом набуває для України все більшого геополітичного та гео економічного значення [2, с. 3].

Як результат цього політичного курсу в географічній структурі українського експорту та імпорту товарів ЄС посідає одне з провідних місць після країн СНД. Сукупні обсяги торговельно-економічних взаємовідносин України з країнами ЄС в останні роки стійко зростають, але вітчизняні підприємства експортують переважно мінеральні ресурси та сільськогосподарську сировину.

Фундаментальною метою Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС є зростання обсягів торговельно-економічних зв'язків і інвестиційних потоків шляхом лібералізації торгівлі та гармонізації регуляторного середовища в результаті взаємовигідних домовленостей. Проте зона вільної торгівлі несе як можливості економічного зростання, так і загрози для країни, її галузей і підприємств.

Основною характерною особливістю потенційної угоди про ЗВТ між Україною та ЄС є існування несиметричності між партнерами Угоди як у рівні економічного розвитку, так і в розмірах економіки. За будь-яких умов, визначених у ході переговорів, слабший партнер завжди ризикує більше, ніж сильніший. Особливо асиметричність проявляється у сфері сільського господарства. Високий рівень підтримки аграрної галузі, який існує в ЄС, та технологічна відсталість у поєднанні з низьким рівнем державної підтримки сільського господарства в Україні зумовлюють підвищені ризики передусім для аграрного сектору України [3].

Як показав досвід перебування України в СОТ, вітчизняні сільськогосподарські виробники не готові змагатися з більш конкурентоспроможними імпортерами, які отримують державні субсидії на виробництво сільськогосподарської продукції на більш високому рівні. Угода про створення зони вільної торгівлі передбачає нульову ставку митних тарифів по більшості товарних груп з обох сторін. Однак, крім тарифів, значною мірою доступ до європейських ринків українським товарам обмежують нетарифні бар'єри, такі як невідповідність стандартів продукції, відмінність митної системи та процедур оцінки відповідності продукції.

Додатковий бар'єр для українських товарів – преференційні правила походження товарів, які застосовує Європейський Союз. Зниження рівня ввізного мита безпосередньо вплине на надходження до Державного бюджету – вони скоротяться на суму імпортного мита на продукцію, що ввозиться з країн Європейського Союзу. Водночас скоротиться час, потрібний для супровідних процедур, а отже, підвищиться ефективність роботи митниці. Зменшення до нуля імпортного мита означатиме здешевлення європейської аграрної продукції на внутрішньому ринку, що буде сприятливим для українських споживачів.

Враховуючи, що третину імпорту з ЄС нині становлять обладнання, устаткування та транспортні засоби, здешевлення цієї промислової продукції сприятиме швидшому оновленню основних фондів сільськогосподарських підприємств, впровадженню сучасних технологій із переробки сільськогосподарської сировини, а отже, й більшій ефективності аграрного сектору України. Зростання конкуренції на

українському ринку позначиться передусім на виробниках аграрної продукції низької якості, яким доведеться збільшувати витрати на підвищення її якісних параметрів та розроблення ефективної маркетингової стратегії.

Найбільшу вигоду від скасування митних тарифів отримають українські експортери. Оскільки на сьогодні вітчизняні експортери сільськогосподарської продукції спеціалізуються переважно на товарах із низьким ступенем переробки, то фактор лібералізації торгівлі, який безпосередньо впливатиме на зменшення ціни експортованих товарів, позитивно впливатиме на підвищення їх конкурентоспроможності на спільному ринку ЄС. Щодо торговельної політики України в аграрній сфері, то одним з першочергових заходів є збільшення витрат із Державного бюджету на гармонізацію національної системи стандартів харчових продуктів до вимог ЄС [4, с. 9]. Проте ці витрати можна частково компенсувати фінансовою та технічною допомогою ЄС. Внаслідок цього збільшаться можливості експорту українських аграрних товарів на європейські ринки, що суттєво посилить експортний потенціал вітчизняних сільськогосподарських виробників.

Крім того, посиляться конкурентні позиції національних виробників і на внутрішньому продовольчому ринку, що означатиме пропозицію продукції вищої якості українським споживачам. Спрощення митних процедур допоможе зменшити витрати на експортно-імпортні операції, що сприятиме збільшенню товарообігу між Україною та ЄС. Водночас цей захід потребуватиме витрат на переобладнання митниць і підготовки фахівців. Але внаслідок цього українські виробники зможуть мінімізувати час на митні процедури та пришвидшити доступ своїх товарів на європейські ринки, а також оптимізувати способи постачання сільськогосподарської сировини та напівфабрикатів європейським бізнес-партнерам.

Спрощення та пришвидшення експортно-імпортних операцій сприятиме кращому задоволенню потреб українських споживачів і здешевленню продовольчих товарів на внутрішньому ринку. Для запобігання реекспорту з ЄС товарів, вироблених у третіх країнах, Україні доведеться переглянути систему правил походження товарів. Це потребуватиме витрат з Державного бюджету.

Взаємне визнання сертифікатів походження передбачає тісну співпрацю відповідних органів України та ЄС. Для повноцінного використання можливості преференційного доступу до європейського ринку українським виробникам доведеться більш чітко контролювати джерела сировини, матеріалів та інших компонентів і на кожному етапі виробництва документально підтверджувати їх походження. Впровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС матиме як позитивні, так і негативні наслідки для різних груп особливих інтересів.

На шляху до євроінтеграції нашої державі потрібно розв'язати проблеми, які з'являться внаслідок можливого зменшення надходжень до державного бюджету від експортного і імпортного

мита, збільшення витрат на реформу системи стандартизації, необхідності реформи митної системи. Компетентні органи державного управління мають розробити програми підтримки українських сільськогосподарських виробників, які будуть змушені приймати нові стандарти якості харчових продуктів.

Зацікавлені в подоланні тарифних і нетарифних бар'єрів українські експортери та імпортери аграрної продукції, для яких можливі економічні втрати від зміни стандартів. Але ці втрати вони зможуть компенсувати зростанням прибутків через збільшення обсягів торгівлі внаслідок подолання вхідних бар'єрів та підвищення іміджу українських

продовольчих товарів на європейському ринку, а також підвищення ефективності роботи української митниці.

Процес реформування аграрного сектору економіки України можна зробити ефективнішим через залучення іноземних інвестицій до модернізації існуючих та створення нових підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської сировини. Угода про Зону Вільної Торгівлі сприятиме включенню українських аграрних підприємств до європейських вертикально інтегрованих маркетингових систем із виробництва і постачання продовольчих товарів.

Таблиця 1

Наслідки впровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС для вітчизняного аграрного сектору [5]

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
для держави	
<ul style="list-style-type: none"> - реформування аграрного сектору економіки; - зменшення адміністративних витрат на роботу митниці та інших державних органів; - подолання корупції на митниці та в державних органах сертифікації; - зростання експорту переробленої аграрної продукції до ЄС і третіх країн, поліпшення торговельного балансу 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення надходжень митних платежів до бюджету; - витрати на гармонізацію стандартів харчових продуктів; - витрати на перекваліфікацію фахівців із стандартизації харчових продуктів і митного оформлення; - витрати на переобладнання санітарно-технічних лабораторій і митниць
для споживачів	
<ul style="list-style-type: none"> - здешевлення європейської аграрної продукції на українському ринку; - підвищення якості вітчизняних та імпортованих продовольчих товарів 	
для експортерів	
<ul style="list-style-type: none"> - набуття конкурентних переваг порівняно з іншими експортерами до ЄС; - здешевлення української аграрної продукції на європейських ринках; - зростання якості української аграрної продукції - заощадження коштів і часу на експортні операції; - потенційне розширення ринків збуту продовольчої продукції у третіх країнах 	<ul style="list-style-type: none"> - можливе здорожчання с/г сировини на внутрішньому ринку внаслідок збільшення її експорту до ЄС; - потреба пристосуватися до нових стандартів аграрної продукції, впровадження дорогих систем контролю якості; - надмірні витрати на підвищення якості аграрної продукції; - витрати на сертифікацію і стандартизацію продовольчої продукції
для імпортерів	
<ul style="list-style-type: none"> - здешевлення імпортованих продовольчих товарів на українському ринку, що посилить їх конкурентоспроможність - зменшення витрат часу на митні процедури 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення конкуренції з українськими виробниками аграрної продукції, що підвищили конкурентоспроможність
для виробників, що орієнтовані на внутрішній ринок	
<ul style="list-style-type: none"> - підвищення якості аграрної продукції; - здешевлення інвестиційних ресурсів та інноваційних технологій; - можливість швидкого виходу на зовнішні ринки в разі несподіваної зміни кон'юнктури внутрішнього продовольчого ринку 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання рівня конкуренції з боку виробників аграрної продукції з ЄС; - можливе підвищення цін на сировину на внутрішньому ринку; - затрати на пристосування до нових стандартів, технічне переоснащення сільськогосподарського виробництва

Пристосування до нових стандартів і правил торгівлі, що неодмінно пов'язано з поглибленням відносин із ЄС в рамках зони вільної торгівлі, потребуватиме від українських сільськогосподар-

ських виробників збільшення витрат у короткостроковій перспективі.

Однак у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної

аграрної продукції і, як наслідок, закріпленню своїх позицій на внутрішньому ринку та збільшенню експорту на світові продовольчі ринки.

Крім того, українські споживачі будуть мати доступ до більш якісних і дешевих продовольчих товарів. Здійснення реформ, які є наслідком укладання угоди про вільну торгівлю з ЄС, посилять довіру іноземних компаній до української економіки, що буде сприяти припливу іноземних інвестицій в Україну, в тому числі і в її аграрний сектор.

Таким чином, при впровадженні зони вільної торгівлі з ЄС необхідно чітко усвідомлювати ті проблеми, які виникнуть у різних секторах української економіки і в суспільстві. Затрати на їх вирішення повинні бути враховані і на рівні держави, і на рівні кожного окремого підприємства. Тільки за таких умов створення зони вільної торгівлі з ЄС не

завдасть українській економіці значної шкоди, а сукупні вигоди від її впровадження істотно поліпшать соціально-економічну ситуацію в нашій державі.

З огляду на перспективність України стосовно її поступового входження у систему світогосподарських зв'язків, найбільшого розповсюдження набули три основні моделі інтеграції:

1) одновекторна західноєвропейська модель інтеграції;

2) двовекторна або бігравітаційна;

3) модель, що будується на активізації інтеграції у СЕП і СНД без євроінтеграційного спрямування.

Доведено, що реалізація розглянутих моделей інтеграції в аграрному секторі економіки відбувається під впливом макроекономічних умов (рис. 3.14). При цьому критично оцінено і обґрунтовано критерії вибору європейської моделі розвитку.

Рис. 1. Алгоритм формування інтеграційної моделі аграрного сектору економіки України [6]

Так, в умовах системної адаптації аграрного сектору економіки України до ЄС на основі теоретичних засад розвитку європейської інтеграції враховано наявність ряду внутрішніх обставин, зокрема – низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції, недосконалість механізмів державного регулювання та підтримки аграрного сектору; непослідовність здійснення економічних реформ; ігнорування досвіду інтеграції країн ЦСЄ. Дослідження окреслених проблем є важливою передумовою прискорення процесу

інтеграції аграрного сектору в умовах європейського вибору.

Враховуючи особливості сучасного стану аграрного сектору економіки України, можна навести низку аргументів на користь інтеграції до структур ЄС. Економічний потенціал ЄС та динаміка його розвитку дає можливість дійти висновку про те, що Європейський Союз є великим ринком збуту для вітчизняних сільськогосподарських товарів та джерелом наповнення внутрішнього продовольчого ринку України. До того ж торгівля з ЄС є важливим джерелом надходження вільноконвертованої валюти,

дозволяє обмежувати бартер, масштаби якого в посткризових умовах загрожують економічній безпеці країни.

Співробітництво України з Європейським Союзом необхідне для технологічного оновлення вітчизняного сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня зайнятості на селі. Виробничі технології більшості українських сільськогосподарських підприємств відстають від тих, що їх використовують провідні європейські країни. Протягом десятиліть українські сільськогосподарські підприємства були фактично відрізані від світового аграрного ринку. Тому їх вихід на європейський ринок має велике значення як джерело досвіду та практичних вмінь конкурувати з виробниками інших країн, розробляти та реалізовувати стратегію виробничо-комерційної діяльності, зорієнтованої на світову кон'юнктуру продовольчих ринків. При цьому слід зазначити, що вміння успішно діяти на міжнародних ринках веде до підвищення рівня та якості задоволення потреб національних споживачів.

Однією з тенденцій сучасного економічного розвитку є формування вертикально та горизонтально інтегрованих маркетингових систем, учасниками яких є фірми та підприємства різних країн. Інтеграція українських сільськогосподарських виробників у такі маркетинг-логістичні ланцюги та регіональні кластери дасть змогу виходити на нові перспективні аграрні ринки збуту, раціоналізувати власне виробництво, гнучкіше реагувати на зміни міжнародної економічної кон'юнктури.

Європейський Союз – це невичерпне джерело досвіду функціонування ринкової соціально орієнтованої економіки та державного регулювання економічних процесів. Очевидно, саме тут Україна може отримати знання щодо розробки й реалізації результативної антимонопольної політики та недопущення надмірної концентрації ринку окремими його учасниками. Розвиток співробітництва з ЄС неминуче означає необхідність запроваджувати відповідні правила та стандарти вироблення й реалізації економічної політики, поведінки первинних економічних агентів. А це, у свою чергу, сприятиме формуванню прозорого середовища виробничо-комерційної діяльності на національному ринку, що має надзвичайно велике значення для України.

Розвиток міжнародного співробітництва в цілому та економічних зв'язків з ЄС зокрема безпосередньо впливає на раціональніший розподіл ресурсів, у тому числі ресурсу праці, підвищення ефективності економічних процесів, тобто має позитивні наслідки в довготерміновій перспективі. Пристосування до нових стандартів і правил торгівлі, що неодмінно пов'язано з поглибленням відносин із ЄС у рамках зони вільної торгівлі, потребуватиме від українських сільськогосподарських виробників збільшення витрат у короткостроковій перспективі.

Однак у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної аграрної продукції і, як наслідок, закріпленню своїх позицій на внутрішньому ринку та збільшенню експорту на світові ринки. Крім того, українські споживачі матимуть доступ до більш якісних і

дешевих продовольчих товарів. Здійснення реформ, які пов'язані з угодою про вільну торгівлю з ЄС, посилять довіру іноземних компаній до української економіки, що буде сприяти припливу іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки України.

Отже, для розвитку зовнішньоторговельних перспектив аграрного сектору України слід продовжити дослідження механізмів державного управління щодо впровадження європейської моделі забезпечення якості та безпеки продовольства, завершення підготовки гармонізованих до міжнародних вимог галузевих стандартів продовольчої продукції, створення мережі лабораторій із контролю якості харчових продуктів.

Україна є достатньо перспективним партнером ЄС для створення ЗВТ. Аграрний комплекс України є одним із важливих мотиваторів для ЄС щодо укладання угоди про поглиблену ЗВТ між Україною та Євросоюзом. Україна має багаті природні ресурси та людський капітал, а також історичні традиції аграрного виробництва, при цьому вона безпосередньо межує з ЄС. Серед конкурентних чинників українського аграрного сектору – природні переваги у виробництві певних видів сільськогосподарської продукції (зернові, олійні культури, цукровий буряк, овочі та фрукти тощо) для внутрішніх потреб та зовнішніх ринків. Однак сучасна модель функціонування сільськогосподарського виробництва не спроможна робити суттєво якісний стрибок у своєму розвитку, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем села, реалізувати повною мірою той потужний природно-ресурсний потенціал, яким володіє галузь. Цьому заважає низка системних перешкод, які не вдалося подолати протягом тривалого періоду реформування аграрного сектору України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, економічна модель розвитку національної економіки, орієнтована на сировинний експорт, яка залежить від світових кон'юнктурних коливань, себе вичерпує. Без модернізації та серйозних структурних зрушень, реіндустріалізації економіки досягти поставленої мети – євроінтеграції – практично неможливо. Україна на відміну від ЄС не має чіткої, адекватної сучасним викликам та загрозам, аграрної політики. Цей чинник у перспективі матиме значний негативний вплив на конкурентні позиції українського аграрного сектору у світі та посилюватиме вразливість аграрного сектору до зовнішніх та внутрішніх впливів. Разом із тим українська влада має враховувати зростання ризиків зниження конкурентоспроможності українського аграрного сектору у результаті лібералізації взаємовідносин з ЄС через зростання ефективності аграрного сектору ЄС в результаті реформування ССП. Це актуалізує необхідність проведення наукових досліджень, пов'язаних із пошуком фундаментальних причин низької ефективності втілюваної в Україні економічної політики з метою наближення рівня розвитку українського аграрного сектору та сільських територій до стандартів ЄС. У подальших дослідженнях необхідно приділити увагу вдоскона-

ленню земельних відносин та раціоналізації землекористування за зразком розвинутих країн ЄС, розробці механізмів поліпшення державної охорони земель, посилення захисту прав власності селян на землю. У найближчій перспективі необхідно розробити алгоритм зміцнення інвестиційної та інноваційної складової розвитку аграрного сектору економіки України.

Список використаних джерел

1. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектора в зв'язку із підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / М.І. Пугачов, Ю.О. Лупенко, В.І. Власов, Б.В. Духницький, Н.В. Кривенко; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 44 с.
2. Керанчук Т.Л. Сучасні проблеми інтеграції підприємств молочної промисловості України на європейський ринок / Т.Л. Керанчук. – К., 2015. – С. 1-3.
3. Еволюція Спільної Аграрної Політики ЄС: наслідки для України [Електронний ресурс] // Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій. Німецька консультативна група при Уряді України. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U2_ukr.pdf
4. Лузан Ю.Я. Сучасні проблеми та основні фактори розвитку аграрного сектору України / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 5-9.
5. Власюк Т.О. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки на ринку сільськогосподарської продукції в Україні / Т.О. Власюк // Проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 59-71.
6. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектору економіки України: монографія / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДАУ, 2008. – 384 с.